

Het werk van Paul de Ley op het BG-terrein in Amsterdam is een voorbeeld van werk dat kan concurreren met de stadsvernieuwing in Rotterdam en Den Haag. Foto: Martijn Gallenkamp

Wordt nieuwe truttigheid vervangen door kwaliteit?

Belangstelling voor architectuur stijgt op alle fronten

'Het gaat goed met de Nederlandse architectuur!' zo geeft Hans van Dijk een alom heersende opvatting weer in zijn bijdrage in het Jaarboek 1987/1988 van de Stichting Wonen.¹ Weliswaar staan in hetzelfde artikel een aantal redenen die deze stelling weer relativeren, maar om de grond van waarheid die er in deze bewering schuilt, kunnen we toch niet heen. Van Dijk spreekt van een 'nieuw zelfbewustzijn' onder architecten en een toenemende belangstelling bij het publiek voor alles wat met architectuur te maken heeft. In het algemeen kunnen we zeggen dat tegenwoordig meer belang wordt gehecht aan vormgeving dan in de jaren '70 en de eerste helft van de jaren '80 het geval was.

MAX POPMA *

Het leek er in die periode op of de vorm waarin het gebouwde tot stand kwam absoluut niet meer van belang was. Kijken we bijvoorbeeld naar wat er toen in de stadsver-

nieuwingswijken is neergezet, dan is dat zeker niet om vrolijk van te worden. Nu was het bouwen in die buurten (en voor de buurtbewoners) destijds onderwerp van hevige politieke strijd. De jaren '60 en '70 gingen ook aan de architecten niet voorbij en velen van hen schaarden zich aan de zijde van de buurtbewoners om de oude wijken te verdedigen tegen 'staat en kapitaal'.

Kneuterig

Naast de praktische strijd verdiepte men zich in de theorie en de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de eerste maatschappijkritische geluiden in de ruimtelijke wetenschappen in ons land van de (toen nog) Technische Hogescholen in Eindhoven en Delft kwamen en niet van de universiteiten. De vormgeving leek bij dit alles van minder belang en bovendien zorgde het inspraak-ideaal ervoor dat de bewoners daarover ook steeds meer te zeggen kregen.

Of er een relatie bestaat tussen deze verschuivende aandacht en alle openheid en inspraak enerzijds en de architectuur in stadsvernieuwingswijken anderzijds is moeilijk na te gaan. Het is echter een feit dat het ene na het andere kleurloze bouwblok uit de grond werd gestampt. Daarbij wer-

den principes gehanteerd als 'behoud en herstel', kleinschaligheid en de handhaving van bestaande rooilijnen en verkavelingen. Dit alles leverde een tamelijk conservatieve en kneuterige manier van bouwen op, die bekend zou worden als *de nieuwe truttigheid*. Deze bouwwijze is echter evenzeer te interpreteren als een reactie op de groot schaligheid en de monotonie waarin de 'nieuwe' of 'moderne bouwen' in de jaren vijftig en zestig was verzand. Een andere reactie op dat bouwen, de post-modernistische architectuur waarbij wordt teruggegrepen op vormen uit het verleden, is hier in Nederland (nog) niet echt van de grond gekomen. Uit het reeds aangehaalde Jaarboek en de bijbehorende tentoonstelling bij de Stichting Wonen in Amsterdam blijkt, dat er voor de stadsvernieuwingswijken licht gloort aan de horizon. Onder andere projecten in Amsterdam (Paul de Ley), Rotterdam (M. Canoo) en Den Haag (PRO) tonen aan dat binnen de toch niet al te ruime budgetten van de volkshuisvesting wel degelijk kwaliteit te leveren valt.

'Kwaliteit' is ook het sleutelbegrip van de begin vorig jaar opgerichte *Werkgroep 5.2*.² In een 'oproep' aan allen die zich met de volkshuisvesting bezig houden, stelt

zij dat het wonen in Nederland in diskrediet is geraakt. Hierbij werd door een van de initiatiefnemers, de Haagse wethouder Duivesteyn, tijdens een perspresentatie in september ook gewezen op de treurigheid die de stadsvernieuwing in de jaren '70 en '80 heeft opgeleverd. Deze zou deels veroorzaakt zijn door de verstikkende bureaucratie. Maar, zo meent de werkgroep, de ontwerpers kunnen zich niet blijven verschuilen achter de regelgeving. Zij pleit dan ook voor een nieuw elan, een nieuw streven naar kwaliteit, zoals dat bijvoorbeeld 'in de jaren '20 zo gewoon was'.

Mentaliteit

5 x 5 kan en wil niet bepalen wat kwaliteit is. Het gaat veel meer om een mentaliteitsverandering, waarbij ontwerpers en opdrachtgevers persoonlijke verantwoordelijkheid durven te nemen en het risico niet schuwen, zodat het uiteindelijke resultaat in ieder geval betrokkenheid kan uitstralen. Samenwerking is daarbij geboden, ook met de (toekomstige) bewoners. En die maken zich wel eens zorgen om het *nieuwe bewustzijn* bij de (jonge) architecten. Die zijn nog wel eens de mening toegedaan dat juist de inspraak heeft geleid tot de 'burgerlijke truttigheid' van de jaren '70.

Ook op een discussie-avond van de werkgroep in de Amsterdamse Academie van Bouwkunst in december vorig jaar kwam een dergelijke opvatting weer naar voren. Daar meende een spreker dat alleen de ontwerper in staat is te bepalen wat kwaliteit is. Opdrachtgevers en bewoners zijn in feite slechts instrumenten die de architect in staat stellen zijn opdracht (in deze context bijna een hoger doel geworden) te realiseren. Daar kunnen we tegenover stellen dat woningen toch in de eerste plaats worden gebouwd voor de bewoners, en niet voor de architect die zichzelf graag op een prominente plaats in de vakbladen ziet staan.

In ieder geval staat de rol van de bewoners in het ontwerpproces ter discussie. Tijdens de bovengenoemde presentatie van de werkgroep in Utrecht werd er dan ook voor gepleit dat bewoners, die zo'n proces vaak maar een keer meemaken beter beslagen ten ijs komen en zich om meer bekommeren dan de plaats van de stopcontacten en de kleur van de tegels in de badkamer. Ook de bewonersorganisaties moeten zich daarom in de discussie over kwaliteit gaan mengen. Gelukkig ontstaat ook bij deze organisaties aandacht voor de architectuur; over een onderwerp als hoogbouw schijnt tegenwoordig tijdens sommige buurtvergaderingen in ieder geval gediscussieerd te kunnen worden. Daarbij lijkt het er op, dat er in ons land steeds meer architectenbureau's zijn die zowel de creatieve uitdaging als de confrontatie met bewoners en politici aandurven. De al veel geroemde architectengroep Mecanoo is daar een voorbeeld van. 5 x 5 is er van overtuigd dat in een dergelijk spanningsveld de beste resultaten worden bereikt.

Het initiatief tot de oprichting van 5 x 5 werd genomen in Den Haag. Behalve wethouder Adri Duivesteyn was daarbij aanwezig het Haagse rayonhoofd van de Nationale Woningraad, Willem Giezeman, en de directeur van het Rotterdamse woningbedrijf Peter Kuenzli. De plaats lijkt niet toevallig.

De architecten van de Nederlandse Spoorwegen dwingen respect af met de nieuwe stations zoals dat van Sloterdijk. Foto. Martijn Gallenkamp

Nieuwe stimulansen op het gebied van stedenbouw en architectuur komen de laatste jaren vooral daarvandaan.³ Op woningbouwgebied timmert de stad al langer aan de weg met betrekking tot de stadsvernieuwing, de aanpak van naoorlogse woonwijken en niet te vergeten het Woningbouwfestival. Aan dit festival van experimentele woningbouw was een prijsvraag gekoppeld, waarin inmiddels de prijzen zijn toegekend.

Proeftuinen

Dergelijke evenementen zijn 'in' tegenwoordig. In West-Berlijn wordt sinds 1980 op

deze manier in de stadsvernieuwing geëxperimenteerd met nieuwe vormen in de (sociale) woningbouw. Behalve in Den Haag zijn in ons land onder andere in Almere, Haarlem en Amersfoort locaties aangewezen die als proeftuin op het gebied van de woningbouw zullen dienen. In al deze gevallen gaat het overigens om nieuwbouwwijken en in het laatste geval bovendien om woningen in de vrije sector.

Daarbij komen we op een andere veelgehoorde klacht, die ook tijdens bovengenoemde presentatie van 5 x 5 werd geuit. Bouwactiviteiten vinden we niet alleen in de stadsvernieuwinggebieden, maar ook

Advertentie

ORIËNTATIECURSUS ONROEREND GOED.

De makelaardij biedt nog volop kansen voor mensen die van aanpakken weten. Wilt u meer over het makelaarsvak weten, dan is de Oriëntatiecursus Onroerend Goed van het ISW een uitstekende eerste stap.

In deze basiscursus komen o.a. de bouwkundige aspecten, de taxatie van onroerend goed, koop en verkoop, huur en verhuur, hypotheken en publiek- en privaatrecht aan de orde. De opleiding duurt 10 avonden, start einde februari a.s. en wordt mondeling gegeven in de cursusplaatsen: Amsterdam, Rotterdam, Utrecht.

Voor meer inlichtingen kunt u bellen naar 071- 25 85 85 of de onderstaande bon opsturen naar het ISW.

Uitknippen, invullen en in een envelop zonder postzegel versturen naar: ISW/Opleidingen, Antwoordnummer 10120, 2300 VB Leiden.

Dhr./Mevr. _____

Straat: _____

Postcode _____ Plaats: _____

Stuur mij meer informatie over de Oriëntatiecursus Onroerend Goed.

ISW/OPLEIDINGEN
SCHUTTERSVELD 9, 2316 XG LEIDEN. TELEFOON 071- 25 85 85.

BAG 804

VISIE

Na de achter ons liggende jaren van recessie neemt de roep om kwaliteit, zowel van de bouwwerken zelf als van de directe omgeving, weer sterk toe. 'Kwaliteit' speelt ook een belangrijke rol in de discussie over de nota 'Volkshuisvesting in de jaren negentig' en de 'Vierde nota ruimtelijke ordening'. Naast de bouwtechnische aspecten, de hoeveelheid ruimte en het uitrustingsniveau is de *architectuur* een bepalend onderdeel van het begrip kwaliteit.

In de sociale woningbouw blijven de mogelijkheden beperkt, maar ook in deze sector zijn er goede voorbeelden. De speelruimte die door de opdrachtgever aan de ontwerper geboden kan worden, zal hier in de komende jaren relatief beperkt zijn. Meer kansen liggen er in de vrije sector-bouw, maar de meeste ruimte lijkt de utiliteitsbouw te bieden. Ondanks de krappe budgetten voor overheidsgebouwen wordt ook daar steeds meer aandacht aan architectuur gegeven.

Gebruikers – eigenaren of huurders – stellen meer en meer prijs op eigen identiteit en op een stuk uitstraling. De trend naar kleinere bedrijfs-eenheden, bedrijfsverzelfstandiging en privati-

Identiteit

DRS. P.P. KOHNSTAMM

directeur Strategie en
externe betrekkingen
Wilma Vastgoed bv

sering speelt hierbij een grote rol. De wijze waarop een organisatie gehuisvest is, zegt veel over die organisatie zelf en vaak wordt bewust gekozen voor een duidelijke beeldbepaling. Architectuur en inrichting, zowel binnen als buiten, zijn hierin dominant. Architectuur leeft ge-

lukkig weer. Het is geen luxe meer en we moeten blij zijn dat goede ontwerpen weer kunnen. De inbreng van de ontwerpers zelf is groot en daartoe reken ik zowel die van Nederlandse als buitenlandse architecten. Vanwege de invloed op de mens en zijn omgeving en de lange levensduur van gebouwen zullen die opdrachtgevers zorgvuldig met het ontwerp en de ontwerpers moeten omgaan.

De confrontatie tussen markt en architectuur vraagt veel energie, maar er is een groeiend bewustzijn dat de resultaten hiervan zeer de moeite waard zijn. Vraagstukken met betrekking tot de leefomgeving zullen de komende jaren in toenemende mate medebepalend zijn voor beslissingen, die door publieke en private partijen genomen moeten worden. De inrichting van ons land zal voor vele decennia bepaald worden door de keuzen, die in de jaren negentig worden gemaakt. In de verschillende beleidsnota's van de huidige regering wordt hier terecht aandacht voor gevraagd.

Wij mogen hopen dat de kwaliteit van de gebouwde omgeving en van de gebouwen zelf een belangrijke plaats houdt en dat de architectuur daarin haar eigen beeldbepalende rol zal kunnen spelen. Opdrachtgevers en ontwerpers kunnen deze verantwoordelijkheid niet uit de weg gaan.

– en misschien vooral – in de uitbreidingswijken. Wat in die wijken is neergezet, is evenmin om over naar huis te schrijven. Ook de projectontwikkelaars en bouwmaatschappijen die daar actief zijn, zouden bij het streven naar meer kwaliteit betrokken moeten worden.

En ook daarmee is de kous nog niet af. De belangstelling voor architectuur komt niet alleen in de woningbouw naar voren. Als onderdeel van hun 'corporate image' hechten steeds meer ondernemingen belang aan de vorm van de bedrijfshuisvesting. Het resultaat daarvan was eveneens te zien op een tentoonstelling bij de Stichting Wonen vorig jaar. Wie het bewijs van deze toegenomen interesse in concreto wil aanschouwen, kan behalve naar de door de Stichting Wonen geselecteerde projecten, naar de bedrijventerreinen gaan die de laatste jaren worden ontwikkeld. Amstel III in Amsterdam Zuid-Oost of Beukenhorst in Hoofddorp geven bijvoorbeeld een aardig beeld van de moderne opvattingen over kantoorarchitectuur. Het is overigens niet te hopen dat dergelijke terreinen gedomineerd gaan worden door een overdomis gekunstelde vormen in spiegelglas. Ook de stedenbouwkundige samenhang op sommige van deze terreinen verdient meer aandacht.

In het rijtje personen en instellingen die de architectuur een warm hart toedragen, horen tenslotte ook nog sommige lokale overheden, culturele instellingen en niet te vergeten de Nederlandse Spoorwegen thuis. De architecten van ons nationale spoor-

wegbedrijf dwingen respect af met hun nieuwe stations langs de westelijke ringspoorbaan in Amsterdam en in Lelystad en Almere.

Amsterdam

Opvallend is overigens dat de stad Amsterdam in dit geheel een weinig inspirerende rol speelt. De enige echt spectaculaire projecten, zoals het hoofdkantoor van de NMB, zijn volledig particulier initiatief en bevinden zich bovendien over het algemeen buiten de binnenstad. Het WTC in Zuid kan zich in architectonisch opzicht nauwelijks meten met dat in Rotterdam en aan een vergelijking tussen het gecombineerde Stadhuis/Muziektheater in Amsterdam en de vorig jaar geopende culturele instellingen in Den Haag en Rotterdam zullen we ons maar helemaal niet wagen.

Begin 1988 kwam de stad in dit kader zelfs in negatieve zin in het nieuws, toen de directeur van de Dienst Ruimtelijke Ordening, ir. A. Oskam, onder ander in het Parool zijn gal spuwde over de architectuur van een groot aantal gebouwen in de binnenstad. De voortrekkersrol die Amsterdam zo vaak heeft gespeeld op het gebied van volkshuisvesting, stedenbouw en architectuur lijkt verloren te zijn gegaan. Rotterdam, dat dit op dit gebied natuurlijk ook z'n tradities heeft, en Den Haag trekken tegenwoordig veel meer aandacht. Het zou de hoofdstad sieren als ze hierbij niet achterbleef. Nog wat meer competitie tussen de grote steden zal alleen maar een positieve uitwerking

hebben op het niveau van de Nederlandse architectuur.

Bij al het gejubel past overigens nog een realivering, eveneens verwoordt door Har van Dijk in het bovengenoemde Jaarboek. Hij constateert een teveel aan uiterlijk vertoon, een 'stortvloed van beelden', waartoe het ontbreekt aan een theoretische basis en ideologische concepten. Ook daarbij kan weer gedacht worden aan de jaren twintig, de tijd van de avant-garde en de ontwikkeling van het Nieuwe of Moderne Bouwen. Toen lag aan architectuur en stedenbouw veel gevallen wel degelijk een maatschappelijke stellingname ten grondslag. Wellic is de nadruk op de uiterlijke vorm van de jaren tachtig een overreactie op alle ideologie van de jaren daarvoor, en beleven we in de komende decennium een synthese van uiterlijke vorm en sociale bevoegdheid.

* Redactie Agora

1. Hans van Dijk (redf.) *Architectuur in Nederland Jaarboek 1987/1988*, Van Loghum Slaterus.
2. 5 x 5 is een landelijke werkgroep die bestaat uit wethouders, architecten, kunstenaars, vertegenwoordigers van bewonersgroepen en opdrachtgevers. De werkgroep organiseert dit jaar een groot aantal activiteiten uitmondend in de 'week van volkshuisvesting' in september. Inlichtingen zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van de Stichting Werkgroep 5 x 5, Mauritskade 21, 2514 HD, Den Haag. Tel. 070-616822.
3. In Agora nr 2, 1988 was het thema, Den Haag. Dit nummer is nog verkrijgbaar.